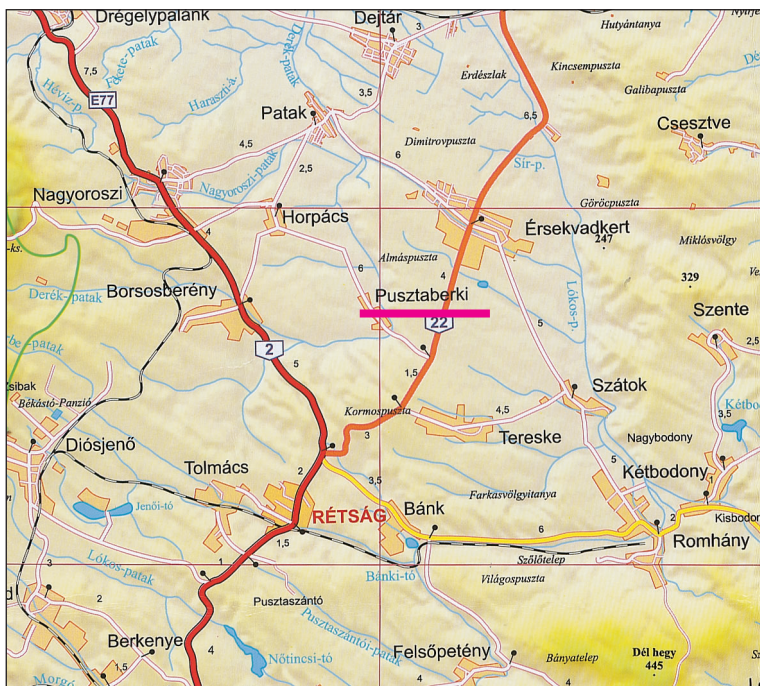

PUSZTABERKI
Egy csöndes falu a Cserhát
lankái közt

HONISMERETI KISKÖNYVTÁR

A borító első oldalán: A pusztaberki római katolikus templom

A borító hátsó oldalán: A milleniumi park bejárata

Adalékok a letűnt századok történetéhez

A település első említését 1379-ből ismerjük, majd ezt követően a budai káptalan által 1383-ban készített határjárási jegyzőkönyvében találhatjuk. Az XVI. század utolsó éveiben két ízben is foglalkozott Nógrád vármegye törvényszéke Pusztaberkiel. Az 1597. május 19-én Losoncon tartott közgyűlés, 54. számú határozata szerint Bodonyi Mikós szolgabíró eltiltja a szomszédosokat és mindenki mást is a Pusztaberek possessio haszonvételeitől. A dolog úgy tűnik azonban nem jutott nyugvópontra, hisz a következő év január 22-én tartott ülésen újra napirendre került, s ismét eltiltják a szomszédosokat és határosait a Pusztaberek praedium használatából. Az 1579. évi török kincstári adószámadási könyvekben pusztaként szerepel említése. A kis településre – lakónak száma 177, háza 42 volt e korban – kivetett évi adó összege 300 akcse volt. Valószínűleg Berki is hasonló sorsra jutott, mint a térség több más települése. A későbbi – 1715 – 1720. évi - összeírásokban ugyanis nem szerepel. A török hódoltságnak a XVII. század utolsó éveiben lett vége. Siralmas kép tárult az akkori idők utazója elé. Elhagyott, elvadult földek, lerombolt, kifosztott falvak jelezték csupán egy-egy korábbi település helyszínét. Lakói elmenekültek, vagy elpusztultak. Rétság körzetében elsősorban azok a települések tudták valamelyest megőrizni a lakónépességük folytonosságát, s ezzel együtt magyarságukat is, amelyek felfűzhetők a Börzsöny hegység lábainál húzódó karéjra. A többi szinte teljes egészében kipusztult, s felvidéki szlovákok betelepülésével, betelepítésével, illetőleg Berkenye esetében német telepesek behozatalával indulhattott újra az élet. Csak a török időszak multával, a XVIII. század közepén találkozzunk újból Pusztaberki említésével. Valószínűleg ekkor népesül be újra, az elbujdokolt lakosság visszaszivárgásával, illetve az újonnan betelepülőkkal. Eseté-

Millenniumi emlékmű

ben szlovák betelepülésről nem tudunk, de mindenesetre e településre is igaz lehetett a teljes hanyatlás. Így fordulhatott elő, hogy amikor a török hódoltság és a Rákóczi szabadságharc multával összeírást rendeltek el, Pusztaberki nem szerepel benne. Az 1781. évi Tabellae-ban viszont már nemesi pusztaként szerepel. Ekkor hirtelen megnövekedett a lakónépessége, hisz az 1785. évi első népszámlálás alkalmával már 220 lakosát regisztrálták. A szabadságharc időszakára az itt

lakók száma tovább növekedett, hiszen 1840-ben elérte 269 főt. A XIX. – XX. század folyamán jellemzően meghaladta népessége a kétszáz főt. /1870-ben 204-en, 1890-ben 203-an, 1910-ben 240-en, 1930-ban 282-en, 1970-ben 220-an laktak./ Az is valószínű, hogy nem a régi helyén épült újjá a település. A források úgy említik, hogy az eredeti falu a „Falhely”, sőt „Felhely” dűlőben volt a templom, melynek helyét sokáig kereszt őrizte. A térképeket böngészve rájöhettünk, hogy az elnevezés tévesen szerepel, hiszen az érintett területet „Faluhely”-nek nevezték el az arra még emlékezők, s így valóban kétségtelen, hogy itt állott az egykori régi település.

Az 1848-49-es szabadságharc idejéről már jóval több adatunk van. Elsősorban annak köszönhető ez, hogy a község földesurai Tersztyánszky Zsigmond és Diószeghy Tádé, maguk is lelkes hívei voltak a forradalmi eszmének. Tersztyánszky a Nógrádi Önkéntes Zászlóalj kapitánya, Diószeghy pedig főhadnagya lett. A zászlóalj működéséről azonban a jelentések meglehetősen lehangoló képet festettek. A kezdeti harci események nehézségei után sokan hazatértek, beteget jelentettek, s volt köztük gyáván megfutamodó, s áruló is. Lakói elmenekültek, vagy elpusztultak a hódoltság időszakában. A pusztaberki birtokosokat azonban mindig azok között említették, akik becsülettel megállták helyüket a nehéz helyzetekben is. Dicsérrettel szolgálták a hadsereget a shwechati, budetini ütközetekben is.

A szabadságharc nagy vívmánya volt a jobbágyfelszabadítás, az

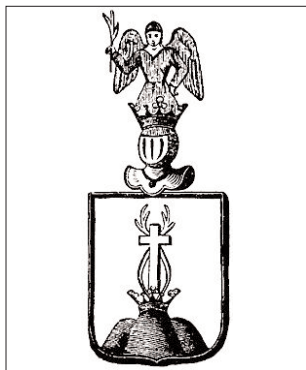
áprilisi törvények azonban nem találtak mindenütt egyhangú lelkes támogatásra. A pusztaberki házasszellérek egyenesen az igazságügy miniszterhez fordultak 1848. augusztus 20-án kelt panaszos levelükkel. Pedig eleinte úgy tűnt, Pusztaberkiiben még a hivatalos törvénykezést megelőzően megvalósult a hön óhajtott szabadság. Aztán fordult a kocka. Szükség volt a betakarításhoz az emberkézre.

A pusztaberkiek abban reménykedtek, hogy panaszuk gyors meghallgatásra és igazuk orvoslásra talál. Abban, hogy nem így történt nagy szerepe volt a bürokrácia útvesztőinek. A belügyminisztériumhoz beérkező levelet előbb áttették az igazságügy-miniszterhez, ahonnan a válasz el is ment, de Fejér megyébe. Ott is létezett ugyanis egy ugyanilyen nevű pusztta. Miután kiderült, hogy nem az ottani jobbágysok panaszáról van szó, visszaküldték a minisztériumba. A levélben szereplő jelzések szerint az irat valószínűleg megjárta hasonlóképpen Csongrád, Somogy, Vas és Zágráb megyéket, ahol úgyszintén léteztek Berki nevezetű puszták. Csak december elején érkezett meg végül Nógrád megyébe, mikor a megyei választmány 1848. december 13-án utasítást adott a szolgabírónak, hogy vizsgálja ki az ügyet.

Madách Imre, megyénk irodalmi életének máig egyik legjelentősebb egyénisége, a szabadságharc során hivatalt vállalt a megyei közigazgatásban. Mikor nyilvánvalóvá vált, hogy külső segítséggel, az orosz cár seregével kívánják leverni a honvédsereget, az alábbi levelet drámai hangú küldte körbe a „Hírlelő” –ben, azaz az érintett községek számára körbevitt hirdetőkönyvben. A helységek bírának volt kötelessége gondoskodni arról, hogy tartamának ismertetése után a következő faluba is elkerüljön a hirdetmény.

A csatározások még a főúttól elzárt apró falu sem kerülték el. 1849. július 17-én, mikor a rétsági csatában a honvédsereg utóvéde Rétságnál feltartóztatta a cári csapatokat, hogy a fősereg nyugodtan vonulhasson

A Diószeghy család címere

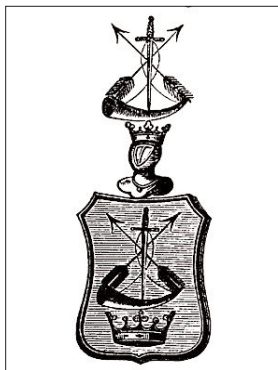
tovább, az összecsapás érintette Pusztaberki határát is. A szabadságharc után – mintha nem lett volna elegendő a sok megpróbáltatásból – újabb csapás várt a volt honvédekre. 1849. októberében a császári hadsereg főparancsnoksága elrendelte, hogy *„a felkelő seregben szolgált minden egyén előállítandó és a hadsereg állományába osztályozás nélkül besorozandó”*. Valóságos hajtóvadászat indult meg a volt honvédek után, kik közül sokan inkább vállalták a bujdosó

életet, hogy szegénylegényként, betyárként a Börzsöny rengetegeibe menekülnek.

A forradalmi gondolat bukása után folyamatosan felügyelték mindazokat, akik bármi szerepet vállaltak a szabadságharc során. Egy 1850. március 2-án kelt Nógrád megyei jelentés arról ad hírt, hogy az alsóbb osztály tagjai nemigen mozgolódnak, de a „míveltebb osztály” képviselői közt már nem ily megnyugtató a helyzet. Feljelentették Tersztyánszky Zsigmond pusztaberki földbirtokost, volt honvéd őrnagyot, hogy az 1850. évi hadbírószági vizsgálati fogságból való kiszabadulása után titkos összejöveleteket tart a birtokán, ébren tartandó a forradalom szellemiségét. Diószeghy Tádéra, a másik berki földbirtokosra úgyszintén bejelentés érkezett. Ő ugyanis elkeseredettségében letépte és összetaposta a balassagyarmati Fekete Sas vendéglőben a császár képét.

A honvédseregbe való toborzást azonban nem minden esetben kísérté lelkesedés. A településre az összlakosság arányában kivetett létszámot többnyire sorshúzás által választották, de gyakorta előfordult, hogy volt, aki pénzért fogadott maga helyett – aki megtehetette – bevonulót. Rétság mai körzete túlnyomórészt az egykori Kékkői járáshoz tartozott. Az 1848. szeptember 21-én, Balassagyarmaton tartott teljes hatalmi választmányi ülés döntése szerint az egész járásnak összesen 944 újoncot kellett kiállítania. Pusztaberki esetében egy tévedés miatt a lakossághoz mérten többet kellett bevonultatnia a többiekhez képest,

mert a település létszámaként 340 főt jelöltek meg. Mintegy százal többet a ténylegesnél. A szabadságharc bukását követően összeírták a volt honvédeket. Az 1850. április 21-én kelt feljegyzés szerint Pusztaberkiből összesen kilencen szolgáltak a honvédseregben. Tersztyánszky Zsigmond és Diószegi Tádé önkéntesen vonult be. Diószeghyt a szabadságharc után besorozták a császári hadseregbe. Ezt követően csendbiztosi állást kapott, s jelentős szerepe volt a betyárok üldözésében. Valószínűleg ezen nem éppen közkedveltségnek örvendő beosztása miatt gyulladt ki a háza „véletlenül” egy ízben.

Nógrád vármegye 1848. augusztus 29-én tartott állandó választmánya hat századra osztotta fel a nemzetőröket. A pusztaberkiek a III. századba kerültek, melynek összlétszáma 429 fő volt.

A közhonvédek közül Trnóczi Bertalan sorhúzás által lett honvéddé. Sárközi János és Barna Mátyás önkéntesen vállalták a katonáskodást, s nem kerülhették el a császári sereg keserű kenyerét sem. Lehocsa Mihály és Torma István sorhúzás révén vette magára a mundért, ám a szabadságharc után mindketten inkább vállalták a bujdosás bizonytalanságát, s „hollétük nem tudatik”. Lajcsok Józsefet Veisz Jakab fogadta fel maga helyett Tereske helységért, s a császári hadseregben folytatta a katonáskodást. Kajtár Bodonyi Pál szintén maga helyett fogadott katonát. Helyette egy Kubanecz József nevű, Hont megyei selmecbányai születésű személy vállalta jó pénzért a mundért, mely miatt nem kerülhette el a császári sereget sem.

Az összeírást Pusztaberkin Boda Istvány bíró és Bodonyi Pál törvénybíró írták alá.

Nagy Iván, a szomszédos Horpács községhez számos szálon kötődő, s annak temetőjében is nyugvó tudós genealógus, kinek családtörténeti munkáját ma sem nélkülözheti a kutató, feljegyezte naplójában, hogy 1852-ben, ügyvédi pályájának első hivatalos feladata Pusztaberki-re vitte őt. *„November 10-én volt első ügyvédi eljárásom Pusztaberki-*

Egy régi sír a temetőben

ben, hová ez nap délelőtt mentem Baloghy Antal fölperes részéről egy réti út cassálása iránt. Baloghy otthon nem lévén, az ügyet pedig egyezség útján kívánván a kurtanemesekkel bevégezni, ott maradtam másnapra, amidőn azt szerencsésen megegyezéssel ki is egyenlítettük. Akkor ott helyben volt a császári járásbíróság Dévény Henrik fő- és Gaber Gyula segédbírókból állván..»

Egy 1913-ban megjelent forrás szerint a falu határának összterülete 1199 katasztrális hold volt, melynek megoszlása az alábbiak szerinti:

Szántó	889 kh
Kert	21 kh
Rét	117 kh
Legelő	74 kh
Erdő	32 kh
Terméketlen terület	66 kh

A Ladányi Miksa által szerkesztett Nógrád és Hont vármegye történetét összefoglaló könyv szerint, az első világháborúba negyvenhárom pusztaberki katona vonult be, s közülük hatan haltak hősi halált. A község által 1992-ben felállított emlékmű szerint az áldozatok száma kilenc volt, név szerint:

Benkó István
Borsos Lajos
Csimcsik István
Gyenes István
Hajas István
Korónyi Antal
Kovács Ernő
Molnár János
Szlabi Pál

Az I. világháború emléktáblája

A II. világháború emléktáblája

A tanácsköztársaság időszakáról viszonylag kevés adat maradt fenn Pusztaberkiből. Megalakult a községben is a direktórium, melynek tevékenysége az ellátás zavartalanságát is igyekezett biztosítani. Az elosztás a népesség arányában történt. Ennek megfelelően például a Nógrádi Járás direktóriumának 1919. április 25-én kelt határozata utasította a balassagyarmati Hangya kirendeltséget, hogy Pusztaberki számára három kilo hadikávét szállítson le, amelynek elosztásáról aztán – szigorú számadás mellett – a helyi direktórium gondoskodott. A május 2-án kelt hasonló határozat értelmében pedig 10 kilo petróleum jutott a községbe, az egész járásnak leosztott ezerből.

Ladányi Miksa közlése szerint könyvének megjelenése idején /1934/ a falu nagyobb birtokosai Dr. Huszár László, Mikszáth Kálmán örökösei, Kiszely András, Dr. Feledy Jenő, Wiener Mór, Tarnovszky János, István és Mihály, Kis Zoltán és Szabó Gyula voltak.

Ladányi könyvének érdeme, hogy tartalmazza a falvak jelentősebb személyiségeinek adattárát is. Még akkor is fontos ez az utókor számára, ha nyilvánvaló az is, hogy az adattár nem teljes, hiszen minden bizonnyal csak azon személyek adatait tartalmazza, akik megrendelték a könyvet.

Egy régi sír a temetőben

Garamvölgyi Károly kereskedő és kocsmáros. Garaladoméron 1898-ben született, s korán a Beszkárt szolgálatába lépett. 1932-ben létesített Pusztaberkin üzletet. Az első világháborúban harcolt az olasz fronton. Neje Pelczéder Jozefa.

Kis Zoltán gazdálkodó Pusztaberkinben született 1888-ban. A mészáros szakmát tanulta ki, s gyakorolta is 18 éven át. Harcolt az orosz fronton, hol fogságba is esett. Hazajöve kezdett gazdálkodni a 24 holdas birtokán. Volt községi bíró és képviselő is. Neje Varcinyi Irén.

Ifjú Kiszely András földbirtokos, községi bíró Cegléden született 1896-ban. Atyjától sajátította el a gazdálkodási ismereteket, majd 28 éves korában lett önálló gazda Nagyőrösön. 1927 óta van Pusztaberkin és vezeti a család 250 holdas birtokát, a legmodernebb elvek szerint. Van állattenyésztése, s tejgazdasága. 1933-ban választották meg a község bírójának. Elnöke a levante egyesületnek, a polgári lövészegyletnek és a nemzeti egységpártnak. Harcolt az első világháború orosz és olasz frontjain, kétszer kapott kis ezüst kitüntetést, van bronz vitézségi érme, s Károly csapatkeresztje is. Neje Cseh Karolin.

Minárik Lajos nyugalmazott csendőrmester. Udvarnokon született 1883-ban. 1904-ben lett katona, majd 1908-ban átminősítették a csendőrséghez, hol 1927-ig szolgált. Érdemkeresztrel és számos dicsőítő oklevéllel tüntették ki. A község helyettes bírója és pénztárnoka. Neje Macskay Anna.

Mosonyi László kántortanítóról az iskolásról szóló fejezetben szoltunk.

Idős Szabó Gyula gazdálkodó Pusztaberkin született 1875-ben. Kitanulta a mészáros szakmát, s előbb e szakmában tevékenykedett, majd gazdálkodásra adta a fejét. Öt évig volt uradalmi ispán. 1914 óta Pusztaberkin gazdálkodik 40 holdas birtokán.

A második világháborús emlékmű felirata szerint ezen világégésben

A Tersztyánszky család

Benkó István és Styevkó János esett el. Az 53/II. zászlóalj katonájáról, Benkó István haláláról több adattal rendelkezünk. Benkó István – édesanyja neve Fábri Erzsébet – 1919. augusztus 20-án született. A halál egy fejlövés által, néhány nappal születésnapja előtt, 1944. augusztus 11-én érte őt utol Mikuliczynban. A város az 1. hadsereg egykori galíciai hadműveleteinek színhelyén, a Prut folyó mentén található, mintegy 18 kilométerre a Tatárhágótól. A településnek három katonatemetője is van. Az augusztusi harcok során az Tatárhágó irányába előrenyomuló szovjet katonák ellen az úgynevezett Hunyadi-állást eredményesen védelmező katonák közül sokan életükkel fizettek helytállásukért. Köztük volt Benkó István honvéd is. A 24145 sírjelszámú nyughely őrzi hamvait.

A pusztaberki temető sírjai közt találhatunk egy síremléken egy harmadik nevet is. E kő alatt Glózik János honvéd nyugszik, ki 22 éves korában hunyt el 1943. február 16-án. A világháború áldozatai közé sorolhatjuk a faluból elhurcolt zsidók családot is, Krammer Jenőt, feleségét és hatéves leányukat Juditot. Az asszony szülei pedig megérezve a reájuk váró szörnyűségeket, önkézükkel vetettek véget életüknek.

A háború elől – akárcsak az első világhégés idején – az egész falu, a

Tersztyánszky Zsigmond sírja

határban ma is felfedezhető nagy pincékbe menekült. A második világháború során azonban az oroszok felfedezték a rejtekhelyet, s reájuk parancsoltak, hogy mindenki térjen vissza otthonába, mert ellenkező esetben reájuk robbantják a bűvőhelyet.

Az 1950. évi tanácsválasztások során a községet Horpácshoz csatolták

Az 1956-os forradalom híre napok alatt eljutott az apró településre is. Már október 28-án megalakult az a kilenc tagú forradalmi bizottság, melynek hivatalos elnöke Kiss Aladár volt, de a feljegyzések szerint a forradalmi

események tényleges vezetője Szabó János volt. A bizottság fő célkitűzése az volt, hogy megszerezzék a község közigazgatási önállóságát, s elszakadjanak Horpáctól. Szabó János Pusztaberkin született 1914. március 1-én. Édesanyja Kara Mária volt. A forradalom után, az abban vállalt szerepe miatt preventív őrizetbe vették.

Mezőgazdasági szövetkezet 1960-ben alakult, amelynek elvéve önállóságát, a hatvanas évek második felében előbb Tereskéhez, majd Romhányhoz csatolták.

A trsztyei, vagy nádasi Tersztyánszky család

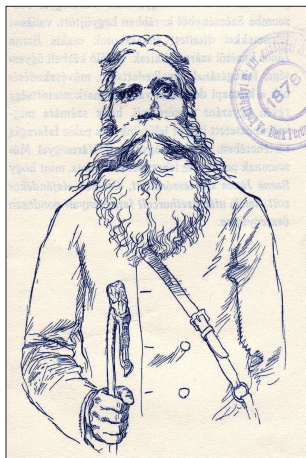
Pusztaberki történetének évszázadokon keresztül meghatározó birtokos családja volt e Trencsény vármegyéből származó ősi dinasztia. Törzsökös magyar család volt, dacára szlávos hangzásának. Nevét a „Nádas” nevet viselő birtokról kapta. Már IV. Béla korában nyomára akadhatunk a vágvölgyi székelyeknek, kik kiváltságaik értelmében száz fegyveressel tartoztak részt venni a hadjáratokban. Miután azonban e vitéz harcosok kitüntették magukat elszántságukban és hűségükben, abban a kegyben részesülhettek, hogy nem a megszabott számban, hanem a nemesekhez hasonlóképp fejenként és személyesen tartoznak a királlyal táborozni. Egy ilyen székely telepszomszédságában volt az

említett Nádas nevezetű birtok. A székely telep azonban a tót környezete miatt teljesen elszlovákosodott, s a birtok is a „nádas” szó szlovák megfelelőjeként a „Trsztye” nevet viselte.

Tersztyánszky Zsigmond – a szabadságharc időszakában nemigen tudta magára venni gyermekei nevelésének sorsát. A haza szolgálata szólította el otthonról. A gimnázium elvégzése után hadapród lett a 12. huszárezrednél, a császári szolgálatból azonban még a negyvenes évek közepén, mint főhadnagy kilépett. A szabadságharc kitörésekor Pusztaberki birtokán gazdálkodott. Bár ekkor már hat gyermekes apa volt, egy percre sem habozott a haza hívására, s 1848. szeptember 3-án a nógrádi önkéntes zászlóalj századosa lett. A zászlóalj Balassagyarmaton kinevezett tisztikara a családoknak a megyében elfoglalt helye szerint alakult, s kevésbé vették figyelembe a hadi dolgokban való jártasságot, rátermettséget. A Horváth Pál parancsnoksága alatt működő zászlóalj tisztjei közül már az első csaták előtt többen beteget jelentettek, nem bírván tábori szolgálat nehézségeit, a komoly hadiszolgálatot. Tulajdonképpen az egész tisztikar alkalmatlansága derült ki a schwecháti és a budetini csatákban. Néhányan gyáván megfutamodtak, s árulás is hozzájárult a zászlóalj szétveréséhez. A tisztek közül néhányat megfosztottak rangjától, s volt, kit gyáva megfutamodásáért halálra ítélték, majd az ítéletet kegyelme révén főbelövetésre változtatták. A jelentések megemlítik azonban azt is, hogy a zászlóaljban voltak olyan tisztek is, kik becsülettel helyt álltak. Ezek közt említik meg a két pusztaberki jó barát, Tersztyánszky Zsigmond és Diószeghy Tádé nevét.

Tersztyánszkyt 1848. december 26-án századkapitányi rangban áthelyezték a hajdúságba, az akkor alakuló 17. Bocskai huszárezredhez /más forrás szerint december 20-án lett a Bocskay 16. számú huszárezred főszázadosa/. Az ezred felszerelése körül azonban nehézségek támadtak, így az a két század, ahol Tersztyánszky maga is szolgált, csak 1849. június végére került ellátásra kellő hadieszközökkel.

Barna János

Az alakulat ekkor vonult ki a hadszíntérre, csatlakozva a bácskai IV. hadtesthez. Alig volt már több egy hónapnál hátra a szabadságharcból, de ez a rövid idő is elegendő volt Tersztyánszkynek, hogy bebizonyítsa bátorságát, talpraesettségét. Érdemeiért az utolsó csaták során őrnaggyá és osztályparancsnokká léptették elő. A szabadságharc elbukása után hadbíróság várt reá is. A pesti hadbíróság azonban – hasonlóan a többi, szabadságharc előtt kilépett császári tiszthez – őt is amnesztiában részesítette 1850. júniusában. Egy ideig Vácott gazdálkodott, majd visszatért szülőfalujába.

Gracza György, a Szabadságharc története című könyvében így jellemezte őt: *Tersztyánszky Zsigmond honvédhuszár őrnagy, született 1811-ben Pusztaberkiben (Nógrád megye). Iskoláit elvégezván a Nádorhuszárokhoz hadapródnak lépett be; mint hadnagy nyugalomba vonult s megnősülvén birtokán gazdálkodott: itt találta a szabadságharc. Legelőbb, mint katonaviselt embert s toborzással bízták meg s a nógrádmegyei honvéd újoncokat ő vezette az alvidékre. Később a kormány a hajdú városokban a Bocskay huszárezred szervezésével bízta meg. S e megbízatásának is kitűnően megfelelt. A Bocskay huszárokkal mint őrnagy vonult az Aldunához s mindvégig példányképe volt a harci vitézségnek. Világos után szintén elfogták s csak Haynau bukásának köszönhette, hogy megszabadult az akasztófától. Élénk részt vett mint honvédegyleti alelnök a 60-as évek alkotmányos mozgalmában is. 1863-ban halt meg Pusztaberkiben.*

A császári és királyi 3-ik hadtest parancsnokságtól való elbocsátási okirata szerint „a megejtett felülvizsgálatnál lösebb okozta jobbláb merevülése és előrehaladott kora miatt minden császári és királyi hadi és helyőrségi szolgálatra alkalmatlannak találtatott és ezért semmi más erre vonatkozó vizsgálatra nem állítandó elő.

Pesten 1850. február 22-én.

A római katolikus templom

*Haynau tábornok
nagy s.k.p.h.*

*Láttam Balassagyarmaton
1850. március 4-én*

*Gróf Coude Henrik
őrnagy állomás parancsnok
s.k.p.h.*

Bár a vizsgálat felmentő ítélettel zárult, a folytonos gyanúsítás és a megfigyelés nem szűnt meg a volt honvédtisztek vonatkozásában. Tersztyánszky Zsigmond esetében nem is alaptalanul.

A **balassagyarmati Baintner család** meglepően sok tudós embert adott Magyarországnak. Első általunk ismert képviselője Baintner Károly, ki Liptó vármegyében, Hradeken volt kamarai főorvos. Fia, Baintner Ferenc 1805-ben született. A pesti egyetemen végezve tanulmányait. 1830-ban szintén orvostudor lett, s még ugyanazon évben, mint Nógrád megye másodorvosa, Losoncra költözött. 1839-ben kinevezték őt a megye első tiszti főorvosának, így került Balassagyarmatra. 1880-ban érte az a megtiszteltetés, hogy a budapesti egyetem jubiláris díszoklevéllel tüntette ki, a király öfelsége pedig királyi tanácsossá nevezte ki. Legfőbb munkája a Pesten, 1830-ban megjelent *Dissertatio inaug. medica de praecipuis basibus vegetabilium salinis*. 1883. március 1-én halt meg Balassagyarmaton.

Testvéröccse, Baintner János 1815. január 15-én született Liptóújíváron. Középiskolai tanulmányait Rozsnyón, Miskolcon és Lőcsén végezte, bölcséleti és jogi tanulmányokat a budapesti egyetemen végzete 1835-ben. Ezt követően joggyakorlatra lépett és 1836 és 38 között, mint királyi hites jegyző működött. 1838-ban ügyvéd, egy évvel később jogtudor lett. Miután több előkelő családnál volt jogtanító, 1841. április 10-én a herceg Eszterházy uradalom igazgatóságánál, mint jogügyi előadó és titkár nyert alkalmazást. Ezt az állását egészen 1848-ig betöltötte, mikor is a pozsonyi jogakadémia tanárává neveztetett ki. 1850. május 20-tól pedig ő lett az iskola igazgatója. Eleinte államismét és bányajogot, 1850-53-ban váltó- és kereskedelmi jogot, 1854.

Krisztus és Mária szobra

szeptember 27-ig magyar magánjogot tanított. Ezen a napon kinevezték a pozsonyi országos főtörvényszék tanácsosává, úgy, hogy emellett 1861-ig megtartotta az igazgatói állását is. 1855. december 15-én az úrbéri törvényszék ülnökévé és előadójává, 1856. november 24-én pedig a pozsonyi földterhermentesítési bizottság tagjává választották meg. 1861. január 22-én nevezték ki királyi helytartósági tanácsossá. A következő év május 25-től a pesti egyetemen tanította az osztrák-magyar jog és a polgári törvénykezés tantárgyakat, s királyi tanácsossá neveztetett ki. 1863.

június 29-én meghívást kapott a hétszemélyes táblához szavazó bírónak, s mint ilyen egész 1869. május 31-ig, a hétszemélyes tábla feloszlatásáig működött e tábla büntető osztályán. Az 1879/80-as tanév végeztével nyugállományba ment, s visszavonult pusztaberki birtokára. Itt halt meg 1881. augusztus 14-én. Érdekességgént megemlíthetjük, hogy a különböző források tévesen jelölik meg elhunytának helyszínét. Így A Magyar Életrajzi Lexikon szerint Pusztaszeren adta vissza lelkét a teremtőnek, s ráadásul augusztus 4-én, a Tolnai új világlexikon közlése szerint pedig Budapesten.

A Magyar Tudományos Akadémia 1865. december 10-én választotta meg levelező tagjává. 1866 – és 1868 közt több cikket a Jogtudományi Közlönybe, többek közt a Vélemény az egyetemi tantervre nézve a jog- és államtudományi karban címmel. Jelentősebb munkái: Magyar régi és új törvényszéki rendezet és törvénykezési eljárás, Pest, 1868., Az ausztriai általános magánjog aaptanai, Pest, 1868., A bírósági szervezetről, Pest, 1870., A bírósági szervezet és peres eljárás köztörvényi polgári ügyekben, előadási vezérfonalul, Bpest, 1877.

Mikszáth Kálmán

A legnagyobb magyar írók egyike, Mikszáth Kálmán megyénk

szülötte. Szklabonyán látta meg a napvilágot. Sorsa Balassagyarmat után Budapestre, Szegedre vitte, de szíve visszahúzta őt szülőföldjére. Horpácson megvásárolta Szontagh Pál egykori birtokát, s így vált Pusztaberken lévő földjeinek tulajdonosává is.

Mikszáth nem élvezhette sokáig birtoka szépségeit, hisz 1910. május 28-án elhunyt. Az utódok egy darabig próbálkoztak a birtok kezelésével, majd bérbe adták őket némi haszon reményében. Az író fia, Dr. Mikszáth Kálmán szeretett volna politikai pályán érvényesülni, s ezért a választások előtt sorra járta a járás településeit, hogy nagygyűléseken ismertette választóival elképzeléseit. Pusztaberken 1922. május 13-án járt, mikoris délután 4 órára várta az érdeklődőket a templom terére. Az esemény felügyeletével a jegyzőt bízta meg.

A Nagy Palóc rendkívül büszke volt arra, hogy ő az egyetlen, aki a nemzettől kapott adományt. A nemzet azonban – a történelem kerek fordultával – az adományt 1945-ben vissza is vette utódaitól. Nógrád és Hont vármegyék Földbirtokrendező Tanácsa „nagybirtokrendszer megszüntetése és a földművesnép földhözjuttatása céljából” hozott véghatározata szerint kötelezték a birtokosokat, hogy engedjék át földjeiket az államnak. Mikszáth Kálmán 98 holdnyi pusztaberki birtoka is erre a sorsra jutott.

Barna János a feszületfaragó

Barna János, a faragó naiv művész Pusztaberken született 1853. február 5-én. A magyar Néprajzi Lexikon méltatása szerint a felföldi pásztorművészet egyik kiemelkedő alakja volt. Juhászcsaládból származott. Többfelé szolgált, mint a juhászemberek általában. Harminc éven át uradalmi számadójuhász volt. Juhászkodása minden állomáshelyét nem ismerjük. Legtöbbet Nőtincshez tartozó Kapáskúton élt, de mikor szeretett gazdáit, a Scitovszky család bérbe adta a gazdaságát, Zsélyre szegődött, majd mikor ismét visszavették azt, újból megjelent. Leánya

visszaemlékezése szerint a kegyelmes úr nagyon szerette őt, látogatásakor még az ebédlőasztalához is leültette. Scitovszky Béla belügyminiszter még egy díszmagyaros képét is neki ajándékozta. Domború faragással díszített juhász-kampók, pásztorbotok, gyufatartók, apró szobrocskák maradtak fenn tőle, illetve ismertek leírásból. Szinte kizárólag vallásos témákat dolgozott fel.

Ki is volt tulajdonképpen ez a titokzatos pásztorember, kinek meggyőző művészete még a néprajztudóst is megéltette? Hogyan fordulhat egy egyszerű pásztor ily elszánt hittel a vallási témák kizárólagos ábrázolása felé? A korabeli juhászcimborák határozottan

állították, hogy Barna János éppoly dévaj, mulatozni szerető, jó kedélyű ember volt fiatal korában, mint minden más hasonló társa a környéken. Nőtincs és Rétság közt félúton állott az az aprócska település, melyet Lókosnak neveztek, s amelynek csárdája sokat látott az utazók, betyárok, juhászok mulatozásaiból. A könnyen szerzett pénz hamar gazdát cserélt itt. Azt mesélik, hogy egy-egy ilyen mulatozás után az italozók gyakorta hajba kaptak, s egy ilyen összetűzés következményeként Barna János is több esztendeig kényszerű tartózkodási helye volt a gyarmati fogház. Családjának leszármazói persze nem így emlékeztek vissza erre, hanem sokkal inkább azt hangoztatták, hogy szent ember volt, ki kizárólag a vallási elveket követve hirdette maga is azt sajátos módján. Barna János ugyanis a tömlöcben megtanult írni és olvasni, s későbbi egész életében bűnbánatot tartott. Hosszúra növesztette haját, szakállát, hogy ő maga is hasonuljon az általa faragott ábrázolásokhoz. Fogadalmát megtartva a későbbiekben kizárólag vallási jelképeket, szentképeket faragott tárgyaira.

1931. április 15-én temették el a nőtincsi temetőben. Búcsúztatásra sokan eljöttek az egész környékből.

A templom története

A pusztaberki templom építésére vonatkozóan két adatunk is van. Chobot Ferenc az egyháztörténész romhányi plébános szerint a község kápolnáját a Bodonyi család építette 1787-ben. Nógrád megye műemlékeit számba vevő, 1954-ben megjelent topográfia az előbbi forrásra hivatkozva ugyanezt írja. Varga Lajos egyháztörténész egy 1774-ben kelt összeírás adatát idézi, mely szerint a falu „*kápolnája felállítva 1760-ban*”.

Egy 1845-ben kelt feljegyzés szerint néhai Bodonyi Anna a berki templom tatarozására még 1830. április 1-én tett egy alapítványt. 1845-ben a püspökség a tatarozás költségeihez ezt az összeget 100 váltó forint kamattal együtt az alapítvány gondnokához kézbesítette.

A következő év legfőbb említésre méltó eseménye a harangláb építése volt. Az épületfát Diósjenő községtől vásárolták. A vételt igazoló 48 váltó forintról szóló nyugtát idősebb Szentgyörgyi István jegyző írta, ki nem más, mint a diósjenői születésű színművész, a Kolozsvári Nemzeti Színház nevezetes tagja, Szentgyörgyi István édesapja.

1860-ban a pusztaberkiek kérelemmel fordultak a váci püspökséghez. Feliratuk szerint támogatást kérnek a templom felújítására kérni, miután közcélra fordítható lehetőségeiket már kimerítette az iskola építésére adományozott összeg.

1976-ban új harangtornyot tervezett Perczel Dénes építésmérnök, melyet teljesen önrőből épített meg az egyházközség Árpás Károly kántor vezetésével. A Historia Domusban ezt olvashatjuk: „október 3-án, búcsú alkalmával szentelte meg Dr. Csík József hatvani prépost-plébános.”

1997-ben ugyanitt az áll, hogy Árpás Károly polgármester szerzett egy vállalkozót, aki kész volt mindenféle munkákat elvégezni. Sort került a villanyhálózat felújítására, a falak vakolására és festésére, sőt a

padlózat teljes felújítására is. „Közben újabb és újabb ötletekkel jöttek és bizony nem nagyon lehetett a buzgó polgármestert meggyőzni a pénz kevéségéről. A munkálatok közben jött az ötlet, hogy az 1976-ban készített harangláb helyett, amely egybe lett építve a templommal, s így szüntelen rángatások veszélyeztették a templom állagát, egy új harangláb kellene, amely már független a templomtól, fából készül és nem betonból. Bár anyagi forrás nem látszott hozzá, mégis belekezdünk. A hívek nagyon szépen adakoztak, több mint kétszázezer forint gyűlt össze. Elkészült a harangláb, amely most már torony formájú is. A tervezett időre, szeptember 29-re, a templombúcsúra csak a belső felújítás és festés történt meg, év végére azonban elkészült a harangláb is.”

A pusztaberki harang első említésével, mely egy fa haranglábban volt, 1767-ből tesznek említést. 1779-ben még mindig egy harangról szól az írás, ám 1788-ban már két haranggal is büszkélkedhetett. A nagyobbik súlya ekkor mintegy 50 font volt, adatait azonban nem ismerjük, a kisebbik 20 fontra tehető, s a „Possesione Bodonyiensis” felirat volt rajta látható. Ebből az is következik, hogy a Bodonyi család költségén készült, ám eredetileg nem Pusztaberki számára.

Ismereteink vannak egy olyan kisméretű harangról is, mely korábban a borsosberényi egyházközség tulajdona volt, s amelyet 1785-ben megpróbáltak visszaszerezni, hogy a temetőben felállítandó haranglábban búcsúztassa el az elhunytakat. Nem ismerjük a vitatott harang sorsát. Valószínűleg ekkor ajándékozta a helybeli birtokos családdal rokonságban álló Bodonyi Sándor váci prépost az a harangot a településnek, mely aztán mintegy évszázadon át szolgált a közösséget. Ezt támasztja alá a következő adatunk, mely 1872-ből származik. A pusztaberkiek új harangot kívántak vásárolni, melynek érdekében levelet írtak az egyházi főhatóságoknak.

A jelenlegi harang története számos tekintetben rejt még titkokat számunkra. A harang cirill betűs feliratát Reiter László jegyezte fel és fordíttatta magyarra:

Nemes szkribestyei Rigyicski Pál
Szkribestye és Kis-Zorlenc megszerzője, feleségével
Ilonával, született Nikolics, dicsőségére
Szt. Miklósnak, családjá pártfogójának

A saját, szülei és családja emlékére.
A jámbor hit út a paradicsomba
Nagy Szent. Miklós
Békülésre tanít bennünket
Az örök élet..... tenni.
Öntötte Saudt András Pesten 1847.

Nagy Iván szerint a Rigyicsky család Krassó vármegyei adományos nemes család volt. Zgribestyén kívül birtokolták Nagy Zorlencz helységet is. Jószágaikat 1883-ban vette meg a szerb nemzeti alap. A szöveg szerint ők adományozták, illetve öntették a harangot valamelyik szerb templom részére.

A kérdés ezek után az, hogy honnan került egy görögkeleti templom harangja Pusztaberkibe? Reiter Ferenc valószínűsíti, hogy a balassagyarmati görögkeleti templomból. Patay Pál egy tanulmányában számba vette Nógrád megye harangjait. E szerint az említett balassagyarmati templomban eredetileg két harang szólt. A 19. század folyamán még egy került a toronyba, hiszen mikor 1971-ben hadi célokra kettőt elvittek, egy megmaradt még. Vélhetőleg ez került valamilyen módon Pusztaberkibe.

Végh József mkl

Források, felhasznált irodalom:

- Bona Gábor: Tábornokok és törzstisztek a szabadságharcban 1848-49, Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1987.
Borovszky Samu: Nógrád vármegye, Budapest, 1911.
Hausel Sándor: A balassagyarmati görögkeleti közösség, Balassagyarmat, 2000.
Dr. Ladányi Miksa: Nógrád és Hont vármegye, Budapest, 1934.
Madarassy László: Barna János, a feszületfaragó, Budapest, 1934.
Nagy Iván: Magyarország családai címerekkel és nemzedékrendi táblákkal, Pest, 1857-1868
Patay Pál: Nógrád megye harangjai, in.: Művészettörténeti Értesítő, 1958. 2-3. sz.

A kiadvány megjelenését támogatta:

Pusztaberki Község Önkormányzata

Honismereti Kiskönyvtár 286. szám és a Tájak-Korok-Múzeumok
Kiskönyvtára 787. szám

Kiadja a Komáromi (Komárno) KT Lap- és Könyvkiadó Kft., 2006

Felelős kiadó: Szénássy Tímea, Haraszti Gábor

Sorozatindító: Dr. Szénássy Árpád

Munkatárs: Ing. Reško Sándor

Fényképek: Végh József

Nyomás: Nec Arte Kft., Komárno

©Minden jog fenntartva!

ISBN: 80-8056-533-3

A sorozat kiadványai megrendelhetők, megvásárolhatók:

* Szénássy Tímea, Pf.: 28, 2901 Komárom,

* Vydavateľstvo KT, s.r.o., 945 01 Komárno

Mederčská 9, tel.: 035/7700 869,

* Tájak-Korok-Múzeumok Egyesületében

1149 Budapest, Bosnyák tér 5, Tel.: +36/1-4710902

